

Jože Udovič

Brazda na vodi

Zbirka Brevir, Založba Mihelač, Založništvo tržaškega tiska Ljubljana 1993

Udovičevi izbrani eseji na samosvoj način dopolnjujejo njegovo pesniško in prevajalsko delo. To je razvidno že iz tematske razdelitve knjige. Prvi sklop zajema Udovičevo razmišljanje o poeziji in prevodu, drugi sklop prinaša njegov refleks ob aktualnem problemu konfliktov med ideologijo oblasti ter umetnostjo, tretji sklop sestavljajo eseji o pesnikih Borisu Pasternaku, Paulu Celanu in Sainte-Johnu Persu. Četrti sklop zajema obravnave proznih del Franza Kafke, Halldórja Laxnessa in Hermanna Brocha, peti sklop pa štiri špansko pišoče pesnike, Juana Ramóna Jimenez, Federica García Lorco, Pabla Nerudo in Gabrielo Mistral.

Urednik Janez Gradišnik je pri izboru iz Udovičevega sicer obsežnejšega esejističnega gradiva poleg literarnega pomena obravnavanih piscev upošteval predvsem tiste, ki so Udovičevi pesniški osebnosti bližnji, zato ti eseji osvetljujejo tudi avtopoetiko Udovičevih pesniških zbirk *Ogledalo sanj*, 1961; *Darovi*, 1975; *Oko in senca*, 1982; *Pesmi*, postumno 1988). Če je lirika Jožeta Udoviča (1912-1986) tematsko in stilno odločilno sooblikovala povojno slovensko poezijo, velja to tudi za njegovo prevajalsko in spremljajoče esejistično delo, saj je slovenski prostor seznanjal s pisci svetovnega pomena, ki pa so bili v tistem času pri nas še neznani, čeprav pozneje vplivni. Nedvomno so vplivali tudi na Udoviča samega, na njegovo razumevanje sodobne poezije in poezije sploh, njenega nastajanja in utemeljenosti, njene vloge za človeka.

Predvsem prvi tematski razdelek, Udovičevo razumevanje poezije in prevajanja, omogoča notranjo koherentnost celotne zbirke esejev, saj se ti razmisleki pojavljajo znotraj vseh obravnav piscev in del, hkrati pa vplivajo tudi na Udovičeva merila vrednotenja. Esej *Med vizijo in resničnostjo* zagovarja sicer spremenljivost avtopoetike, ker se struktura poezije v različnih obdobjih pač spreminja. Bistvo poezije pa pri tem ostaja nespremenljivo; nespremenljiva je, prosto po Janku Kosu, njena etična, spoznavna in estetska funkcija. Udovič svojo misel utemelji ob primeru sodobne poezije, ki ji ne zadošča več emocionalno doživetje sveta, podano v melodiozni obliki. Zgodovinska realnost, človekova zapuščenost v racionaliziranem in nasilnem svetu zahteva novo govorico, ki ne more več biti posnemanje v tradicionalnem smislu. Namesto da bi posnemala, sodobna poezija išče in sestavlja drobce izkustvene resničnosti v novo realnost; v celoto, znotraj katere se spajajo nasprotja, kot so misel in nedoumljiva

skrivnost, intelekt in fantazija. (Spajanje obeh nasprotij, intelekta in fantazije, Udovičevo poezijo oblikuje v, kot pravi Drago Šega, poezijo "liričnega razuma".) Spajanje nasprotij v celoto pomeni odstiranje skrite resničnosti, prodiranje v bistvo. Takšno odstiranje ali vizionarnost predružači tudi pesniško govornico, ki zdaj odkriva na način podob, šifer, simbolov. Kljub temu pa ni, kot ji očitajo, esteticistična in hermetična, saj pesemska struktura, ko pesem odkrije iskano skrito bistvo, postane nujna in edino mogoča. Odlika sodobne pesniške vizionarnosti je nenavadna intenziteta, ki jo Udovič odkriva zlasti pri obravnavanih špansko pišočih pesnikih.

Na tej osnovi se dokazujeta bistveni predpostavki Udovičeve avtopoetike: svoboda, avtonomnost pesmi oziroma umetnine, ter resničnost oziroma odkrivanje resničnosti. Med seboj sta neločljivo zvezani. Ekstatični ustvarjalni akt je namreč človekovo bližanje svojemu pravemu bistvu. Je odkrivanje "neznanih dimenzij človekovega bitja", s tem pa hkrati vpogled v sočloveka in pojave sveta. Poezija je torej spoznavanje enovitosti, "najbolj avtentičen način bivanja" in izraz pesnikove svobode, da se uresniči, ko odkriva skrite strani časa. Nasprotno angažirana poezija, utilitaristična in s tem nesvobodna, ne odkriva, zato tudi ne more urejati kaosa v novo, višjo resničnost, pač pa vodi v ožino, barbarstvo, k izrojenemu človeku. Očitno je odkrivanje resničnosti kot lastnost (prave) poezije tudi etična funkcija umetnosti. Njen pomen prizadeto uveljavljajo vsi zbrani eseji, najočitneje pa drugi tematski razdelek knjige, spisa *Krležev spor z dogmatično levico* ter *Pravica do spomina Aleksandra Tvardovskega*. Prvi esej obravnava naposled politični spor med zagovornikom umetniškosti ter marksističnimi ideološkimi nasilniki. Čeprav se je začel že v tridesetih letih, je ostal aktualen še dolgo v povojno obdobje umetnostnega upiranja soc-realizmu. Udovič dojema Krležo nekako simbolično, ko ga označi kot bojevnika za živega, avtentičnega človeka proti abstraktni shemi, ki hoče človeka izmaličiti. Boj za svobodo človeške misli je hkrati boj za lepoto, katere pomen "ni izključno v tem, ali je leva ali desna". Svoboda kot predpogoj umetniškosti je tako tudi reševalka iz duhovne krize civilizacije 20. stoletja, pri Kafki na primer kot svobodna odločitev za iskanje globlje resnice, za pisanje kljub tesnobi, ki jo je vanj projicirala nasilna družbena izkušnja, pozneje vizionarsko izražena. Podobno človeško in pesniško tragiko, osamitev in celo beg zaradi zvestobe svojemu delu je doživel pesnik Sainte-John Perse. Španska državljanska vojna je "odstranila" García Lorco. Vsi našteti so s svojo situacijo blizu tudi pesniku Udoviču. Krizni revolucijski čas se namreč, kot ugotavlja Denis Poniž, zastrto zrcali v vseh njegovih pesniških zbirkah.

Takšna, v vseh esejih navzoča zgodovinska podlaga pri obravnavi posameznega pesnika ali dela ima, ker eseji zajemajo pretežno iz sodobne literature, vlogo oznake za duhovno situacijo. V esejih jo dopolnjujejo nevsiljivo podani biografski podatki, oznaka literarne situacije določenega časa in prostora, vplivi na obravnavanega avtorja in njegove umetniške inovacije. V pomoč pri interpretaciji so Udoviču razmišljanja obravnavanih avtorjev o svoji poeziji in poeziji nasploh, ta pa so, kot že rečeno, Udovičevi avtopoetiki zelo blizu. Z zbirko esejev se tako, kot tudi z dnevniškimi *Zapisi v tišino* (1992) in z zbirko novel *Spremembe* (1991) zaokroža (sicer še ne popolnoma izdan) Udovičev vsestranski ustvarjalni opus.

Vanesa Matajč